тімъ способомъ удержатися могутъ: — увидимъ что принесетъ намъ будущность.

Брате здравствуйте, и помните Васъ почитающаго друга Духновича"

Переписав в Мукачеві 1993 р. з архівів Василь Белей.

І те, що написане народною мовою, мало тоді і має в наш час свою літературно-культурну й пізнавальну цінність.

Звертаючись до минулого, ми звикли прикрашати, майже обожнювати минуле. Коли висловлюємо критичні думки на адресу Олександра Духновича, це зовсім не означає, що ми ігноруємо всю його діяльність. Ні. Іншого світила, борця й шукача національної правди в наших краях тоді не було.

Він єдиний, а за ним невеликий гурт його вірних послідовників вели боротьбу проти мадяризації. І вже це одне заслуговує нашої поваги до них.

Але треба пам'ятати, що у виборі засобів боротьби за збереження національної самобутності народу, у своїх пошуках міцної тривкої й перспективної опори вони помилилися і їхні помилки й сьогодні дають небажані рецидиви.

Що до наших будителів, особливо Олександра Духновича та Адольфа Добрянського, можна сказати, що талант передбачати наслідки своєї діяльності не мали. І горе тому народові, якого вождь не вміє передбачати.

Національна байдужість, як правило, призводить до поступового ослаблення національного організму, занепаду діяльності національних інституцій, сповільнення нормального ритму духовного життя народу в цілому.

— В нашу літературу Олександр Духнович впровадив живу, народну мову. Його драма — "Добродитель перевишає багатство" — видана 1850 року, написана по простонародному виговору. І це робив він свідомо.

Жаль, що за ним не було кому повести дальше розвиток народної письменної мови, як то було у других словянських народів. Коли Галицькі русини-українці і серби пішли дальше по дорозі народного напряму, і забезпечили собі з народною літературою і культурою разом і політичний та економічний поступ, тоді "солодкий народ" Духновича лиш упадав під ярмом чужинців.

Духовне життя по його смерті майже цілком завмерло, бо за ним вже не було кому дальше повести справу народної мови-літератури, небуло нікого, хто би смів виступити проти погорди народної мови, піддержаної всякими ворогами народа. Вороги нашого народа вже хотіли і кирилицю стерти на все. І так, перша світова війна знову відкрила ворота народної свободи, принесла весну і русинам-українцям Карпатської України.

Ми, Закарпатські українці, мали дуже мало таких людей як Олександр Духнович. Хто знав його, хто читав його вірші і книги, той з його щирої ли[illegible]ви до свого народу і сам почув теплоту нар[illegible] солідарності.

Талант поета, то дар Божий, дар не так для [illegible] самого, як особливо для народа, для сучасників і [illegible]дучих поколінь.

Йому дуже много маємо дякувати: можемо с[illegible]ти, що духнович має головну заслугу в тім, що [illegible] народної свідомості Русинів-українців на Закар[illegible] не згасло зовсім, що не счез слід потомків ко[illegible] славного Київського Руського народа від Куба[illegible] Карпат.

Не треба нам також забувати минув[illegible] 20-30-ті роки двадцятого століття: в яких роках [illegible]роги нашого народу чужинці — окупанти за[illegible] провадити, замаскувавшись під ім'ям О. Духнови[illegible] ганебну нелюдську фальсифікацію мовну, щоб [illegible] винародовити і відірвати від коріння українсь[illegible] народу.

Але їм обманути народ не идалося.

І слава Всевишньому Богові за те, що Русини-[illegible]раїнці жили, жиють і будуть жити поки світ сонця.

Тому все згадуймо Олександра Духновича [illegible]брим словом подяки. Научаймо наших нащадків [illegible]нього, який страждав за народ і був рев[illegible] патріотом, наш дорогий поет, письменник, і нас[illegible]ник духовний

Хай Він вічно живе в серцях наших!

Василь Бел[illegible]

Мук[illegible]

МИКОЛА ВЕГЕШ,
кандидат історичних наук,
доцент Ужгородського університету

ОЛЕКСАНДР ДУХНОВИЧ В ОЦІНКАХ АВГУСТИНА ВОЛОШИНА І ВАСИЛЯ ГРЕНДЖІ-ДОНСЬКОГО

Олександр Духнович (1803-1865), його життя [illegible] багатогранна спадщина без перебільшення охопл[illegible] чималий реєстр різноманітних оцінок як вітчизн[illegible]них, так і зарубіжних діячів. Це стосується, зокр[illegible]ма, Августина Волошина (1874-1945) — вчено[illegible] громадсько-політичного діяча, Президента Карпа[illegible]ської України, а також визначного закарпатсь[illegible]го письменника Василя Гренджі-Донсько[illegible] (1897-1974).

Заслуговує на увагу спеціальний виступ Авгус[illegible]на Волошина — "Памяти Александра Духнович[illegible]" (Ужгород, 1923), що містить воістину красномовн[illegible] вінок пошани "пророку народних ідей" з боку авто[illegible]

...ки і дидактики" (Ужгород, 1923). Августин аргументовано доводив, що Духнович ...звіздею для грядущих поколінь", а його ...ки нами буде от рода в род". Без сумніву, ...ну вдалося увиразнити найсуттєвіше в ...льності О. Духновича. Критик наголошує: ...засіяв, як зірка, своєю письмовою пра... коли почався час бистрого и опаснейшего ...ной жизни, коли стали пропадати все ...ского самосознания" (с.30). Своїм голосом ...пробуджував народ"от глубокого сна"; ...патріотизм Будителя, який "з глибини душі ...ой народ" і бажав йому "віка лучшого". На ...А. Волошина, автор промовистих слів "Я русь ...ь і буду" завжди утверджував віру в те, ...ьба наша тісно связана, что ми без культ...ности з найблизшими нам галицькими Ру...вистоїмо" (с. 22).

...ьно оцінюючи заслуги О. Духновича, ...справедливо зазначає, що Будитель ...ся ровнати з великанами світової литера... зокрема з такими, як Пушкін, Шевченко, Пе...ко, Гоголь, Арань, але підкреслює автор, ...для вас дуже глибоке значіння". Далі ...ить, у чому саме заслуга, велич і значен...ича. По-перше, "...поезія подавала Русин...ції в часах майже смертельної летаргії, ...голос будив нас в ночах найглубшого на...одного сна и причинив то, что зоря народ...воскресення встрітила туй нас еще перед ...возродовленням". По-друге, це був осново... "...першої поетичної школи русинов под...", автор "першої драми" і творець ...учебников и молитвенников", а його "на...ий" як створив ворота письменства для нашего ...".

...Штефан, автор змістовної монографії ...Волошина (Торонто, 1977), звернув увагу на ...ий факт: як Духнович, так і А. волошин ма...ий терен, якщо вести мову про їхні духовні ...ання в широкому розумінні цього слова. А. ..., оцінюючи їхню громадську діяльність, ...ував з мотивацією: "Духнович був послом в ...ському Парляменті, Волошин був в чеському ...ті в Празі. Обидва були мучені, Духнович ...ими і польськими вояками, Волошин — ...ими смершовцями. Та понад усе — так ..., як і О. Духнович, були щирі й вірні ... і беззастережні оборонці карпатських ук...ин" (Августин Волошин президент Карпатської ... Спомини. — Торонто. 1977. — С. 19).

...атурна спадщина закарпатського будителя ...ра Духновича зробила великий вплив на ...ість переважної більшості поетів і письмен...ого краю. Не залишився осторонь такого ... і Василь Гренджа-Донський. Численні ... його творчості неодноразово акцентували на цьому свою увагу. Необхідно погодитися з твердженням, що В. Гренджа-Донський добре освоїв творчу спадщину О. Духновича і "надав слову нового звучання, небувалої до того сили" (Молодь Закарпаття — 1988. — 28 травня). Заслуговує на увагу дослідження сучасного українського літературознавця Ю. Балеги "Сини свого народу. Традиції О. Духновича в творчості В. Гренджі-Донського", в якому автор довів спільність патріотичних і національно-визвольних мотивів літературної спадщини двох визначних поетів Срібної землі (Твори Василя Гренджі- Донського. —Т. XI. — Вашінгтон, 1990. — С. 436-439). Про чільне місце О. Духновича в творчості Гренджі-Донського також писали М. Мольнар, Ф. Коваль, Є. Пеленський та деякі інші дослідники.

Для В. Гренджі-Донського О. Духнович — "наш підкарпатськоруський славний поет", "наш будитель", "духовний великан". Уже будучи визнаним письменником, В. Гренджа-Донський, даючи аналіз розвитку української літератури в Закарпатті, підкреслив, що: "Духнович в минулому сторіччі лишив по собі добрі сліди" (Твори Василя Гренджі-Донського. — Т. X. — Вашінгтон, 1988. — С. 298).

Перше знайомство майбутнього поета з творами О. Духновича припадає на дитячі роки. "Всі ми, що ходили до українських церковних шкіл, — писав Гренджа-Донський, — вчилися із Букваря Духновича. Досі зарився в мою пам'ять віршик Духновича в тому Букварі:

"Мамко, мамко, куп ми книжку,
тинку, папір і табличку,
бо я іду до школи
учитися поволи..."

У своїй статті "Як я зачав писав" Гренджа-Донський з великою любов'ю пригадує свого вчителя Станка, який "співав вірш Духновича "Я русин був, єсьм і буду", підібравши його під якусь мелодію" (Твори Василя Гренджі-Донського. — Т.IX. — Вашінгтон, 1989. — С. 404). Про місце Духновича в його дитячій душі поет писав також у своєму грунтовному науковому дослідження "Матеріальна і духовна культура селян Волівської Верховини кінцем XIX і початком XX сто-ліття" (Там же. — С. 415).

В. Гренджа-Донський критично ставився до пізньої творчості О. Духновича, як і його невдалих епігонів. У статі "Дальший розвиток української літератури в ЧСР" він писав, що "дальші його літературні епігони — з невеликими виїмками — вже на такій висоті, як автор Букваря, не були, а навіть більшість із них була більш на шкоду, як на користь українській літературі" (Там же. — Т.X. — С. 298). На це звертали увагу І. Франко, а пізніше Ф. Коваль і Є. Пеленський. Однак Гренджа-Донсь-

кий не погоджувався із своїми політичними противниками, які намагалися зробити з Духновича виключно "руссково" поста. У статті "Велика буря — з нічого" він пише про "великих великанів Бачинського, Духновичи, Кралицького" як про українських культурних діячів. На його думку, "вони були більш розумними, зрячими й чистими людьми, як нинішні претенденти на провідників" (Українське слово. — 1937. — 11 липня). Сучасні Гренджі-Донському політикани готові були "розпинати" Духновича за його українство. Можливо, йдеться про вірш Духновича "Бо свої то за горами...", в якому він закликав до єдності всіх українців.

У 1923 р. В. Гренджа-Донський опублікував статтю, в якій проаналізував працю будителя "Добродетель превишает богатство" (А. Духнович о пчелах) Подкарпатське пчолярство. — 1923. — Ч.1. —С.3-5).

В. Гренджа-Донський, працюючи редактором різних газет і журналів, багато зробив для пропаганди творів Духновича. Яким би не було ставлення Гренджі-Донському до окремих етапів життя і діяльності Олександра Духновича, він завжди залишався для нього будителем закарпатських українців і ворогом для панівних класів, який

Читати навчає своїх гречкосіїв,
Ще й книги узявся писати для них,
І гасла ворожі між нами він сіє...
А де ж він, а де ж він, поет-бунтівник?

(Твори Василя Гренджі-Донського. — Т.І. — Вашінгтон, 1981. — С. 96).

Іван Чопей,
педагог

ПОЕТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ О. В. ДУХНОВИЧА

Початок літературної діяльності О. В. Духновича припадає на 30-40-і роки XIX століття. У формуванні літературно-естетичних поглядів Духновича велику роль відіграла російська література XVIII — початку XIX ст. Одержавши теологічну освіту, О. Духнович почав свою літературну творчість латинською і угорською мовами, і лише наприкінці 20-х років минулого століття він звертає погляд на Росію, створює перші оди на честь російських перемог над турками в 1829 році. Ці твори написані під безпосереднім впливом патріотичних поезій Ломоносова і од Державіна. Це помітно і в назвах творів, і в їх композиційній побудові, і в мовно-стилістичних особливостях, які повністю відповідають обраному жанрові. Перший твір носить назву "Ода на триумф Николая, царя Росии, егде турков воевал..." В цьому творі письменник "високим штилем" прославляє відважних і сміливих "росіян", які "меч гордий потупи всеславие" об силу турецьку і внаслідок вдалих боїв визволили болгарські міста-фортеці Ізмаїл, Ісаакчу, Ібрпгім та деякі інші. Поет порівнює солдатів російської армії з "геркулесами", закликає "сильного роса" не боятися турків, які пригнічують братів-слов'ян. Такою ж ідеєю пройнята і друга сатирична ода "Стихи на взятие Варни. 12 октоврия 1829 г.", яку молодий поет, очевидно, написав під вплив відомої "Оди на взятие Хотина" М. Ломоносова. Використовуючи традиційну форму російської поезії, Духнович звертається в сатиричному плані до болгарського міста Варни, яка не встояла перед турками і "луною ся украсила", а тепер "страшно русскими громами трепещалась, подлегла". Письменник явно гордиться силою російської армії і її перемогою при взятті, здавалося б, недоступної фортеці, оточеної височезними стінами, валами, скелями і морською водою.

О. Духнович був вченим-педагогом, автором підручників і букварів, поетом, прозаїком, драматургом, організатором літературних сил, видавцем перших літературних альманахів на Закарпатті, збирачем скарбів усної народної творчості, помітним для свого часу істориком і етнографом. Така багатогранна діяльність дала всі підстави І. Франкові назвати Духновича людиною "без сумніву доброї волі і немалих здібностей, хоч і заплутаною у мовні і політичні доктрини".

Духнович писав ліричні, сатирично-гумористичні, дидактично-моралізаторські поетичні твори. Та найцінішою у його літературній творчості лишається патріотична лірика і вірші, написані народною мовою, окремі з яких стали народними піснями. Такі вірші Духновича, як "Вручаніє", "Любов милой и отечества", "Руський марш", "Последняя моя пісня", "Дума на 60-літню пам'ять", "Пісня земледільця весною" та інші свідчать про патріотизм поета, його любов і повагу до свого імені і свого походження, до рідного краю, про непримиренне ставлення до ренегатів, що зрікалися свого народу, своєї мови.

Художню літературу Духнович розглядає як могутній засіб патріотичного виховання, поширення освіти і формування національної самосвідомості народу. Він твердив, що "без літератури народ є мертвим", що література здатна посилити і підняти культуру народу.

Вже в перших патріотичних поезіях, що увійшли до альманаха "Поздравленіє русинов", Духнович проводить думку про кровну єдність закарпатців із східним слов'янством. Почуттям глибокого ліричного смутку і громадянської скорботи сповнена його поезія "Сирота в заточенні", в якій Духнович з лю-